

PINZELL, del ll. PENĪCELLUS, diminutiu de PENĪCULUS id., i aquest de PĒNIS 'membre viril', 'cua', 'plomallet', 'pinzell'. □ 1.ª doc.: 1351 (*AlcM*).

En un inv. de la casa d'un paleta rossellonès: «tres pinzells per enblanquesir les parets» a. 1388, *InuLC* 2 en cita altres testimonis de 1399, 1435 i 1446, així com en els versos del Comanador Stela. «Una ymağa --- d'argent o de ferre, o de plom, o de pedra, o de pinzell», StVicentF (*Serm.* I, 245, 26). Per drap de pinzell sembla que s'entien el llenç o tela destinat a pintar-hi els pintors: «item un drap de pinzell en què és pintada la sena de Jesucrist» en un inv. barcelonès del S. xv (cita de Careta, *Barbr.*, p. 244, s. v. *llens*); «huna ymatge de Nostra Dona; hun drap de pinzell vell; hun lento ab una cadena; huna sanaya de palma» en un inv. de Lluç, de 1478 (*BSAL* III, 227a); un pinzell de cerra Bna. 1454 (vol. II, 682b11), un pinzell de enllatumar en un altre de Bna. de 1435 (CaCandi, *MiscHiCat.* II, 211).

«Ponç d'Orcau era home noble de linage --- e tan gentil que paria que fos fet a pinzell», *Curial* (*NCL* I, 165.15); «Giotto hach en si un enginy de tanta excellència, que no era alguna cosa --- que ell ab lo grafi e ab la ploma e ab lo pinzell no pintàs semblant, e moltes voltes millor e pus bell», *Decam.* VI, § 5, 360.11f. «Crec que la mia obra no deu ésser de menys autoritat atorgada que és lo pinzell al pintor; als quals, sens alguna reprehensió --- justa, no reprehen lo pinzell, mas aquell qui'l maneja; e com en açò yo sia sol pinzell, scrivent ço qui és stat comanat a la mia ploma, no-n dec ésser sobreprès», *Decam.* (Conclusió, 626).

Fou recollit per la tradició lexicogràfica ja des d'Onofre Pou (*ThPu.*, 9). La locució a pinzell s'usa també a l'Alguer (Ciuffo, *BCEC* 1907, cf. allí *atuat*). Del català el mot va passar manllevat al cast. *pinzel* (mj. segle XIII, cast. ant. *pinzel* amb sonora), i potser al port. *pinzell* (port. ant. *pinzel*), mentre que el fr. *pinceau* i l'oc. ant. *pinzel* són autòctons. No hi ha dificultat en el tractament de la E llatina com a i en cat. ni occità, amb el mateix tancament davant *nz* (= *ndz*) que davant les combinacions consonàntiques triples NTS i NTR, cf. *dins* DE INTUS, *intrar* INTRARE; tampoc en fr., cf. *rinser* RECENTIARE/RETECIARE; per tant és inútil citar *pinicellus* i *pinnicellum* d'alguns textos llatins tardans, com ho fa Niedermann (*ASNSL* CXIII, 445), car aqueixes són meres grafies, pròpies de l'època en què el llatí parlat ja confonia la E àtona, o tancada, amb la ĩ breu.

No hem de separar del nom del pinzell el nom del *Coris monspeliensis* L., dit pinzell (Serradell, *Sota Terra Cl. Munt. Tssa.* I, 127), val. *pinzell* o *pingell* «hypericum ericoides; hipericon com hojas de brezo, à feuilles de bruyère», Cavanilles (*Observ.* II, 336, de la classe XVIII, *Polyadelphia*), que apareix també en el mossàrab de l'anònim sevillà de c. 1100 (Asín, número 681). No veig cap raó vàlida per separar això del nom del pinzell, derivant-ho d'un *PINICELLUS diminutiu de PINUS 'pi', com creu Asín (seguit per Font i Quer, *Mem. Acad. Ci. de Bna.* xxx, 233). Tal dimi-

nutiu és ja una formació inversemblant morfològicament (-ICELLUS pressuposa un primitiu en -IS, no pas en -US), i és superflu en l'aspecte semàntic; en efecte: una planta «amb fulles de bruc» (Cavanilles, i ja ho diu el nom científic *ericoides*) i «de fulles oposades amb nombrosos punts translúcids --- la tija amb angles alats ---» (*DFa.*) ha de tenir tot l'aire d'un pinzelle.

DERIV.: *Pinzellada*. *Pinzellaire*. *Pinzeller*; cf. *Casa del pinzellero* en els afores de Benissa (1963). *Apinze-llar*. *Espinze-llar*, mot predilecte d'AMAlcover; *espinze-llament*; *espinzell*?

Pio, V. *pietat* *Pio-*, V. *pus* *Pioc*, *piocar*, *pioquejar*, *pioquer*, V. *piular* *Piohèmia*, V. *pus* *Pioi*, *pioieria*, V. *piular* *Pioide*, V. *pus* *Pioixa*, V. *picar* *Piol*, V. *piular*, i *peu* *Piola*, V. *pitjar* i *piolet* *Piolet* 'bastó ferrat d'alpinista', del fr. *piolet* [1868], del frprov. d'Aosta, on significava 'destraleta', diminutiu del frprov., piem. i oc. ant. *pioia* 'destral' < *apiola* dim. del mot germànic que va donar l'oc. ant. i cat. ant. *àpia*, fr. *hache* (cf. vol. I, 346a5-10). Recordo que ja l'usaven els nostres pireneistes c. 1920 almenys. *Piola* havia estat també cat. almenys rossellonès: «una *piola* d'armes, de Florensa» a. 1363 (*InuLC*) *Pioner*, V. *peoner* (PEU) *Piomoc*, V. *moca* *Pioquejar*, *pioquer*, V. *piular* *Piorn és un pur abús donar tal mot com a català perquè aparegui en el deforme i xampurat pastitx dantesc d'Andreu Febrer, i perquè Espriu vagi usar una vegada la paraula italiana *piorna* *Piorrea*, V. *pus* *Piotxa*, V. *piular*

PIPA, 'flauteta', 'bóta, barril', 'eina de fumar', d'un ll. vg. *PĪPA 'flauteta', derivat de PĪPARE 'piular': la consonant central del mot no ha sofert l'evolució romànica a causa del seu caràcter onomatopèic. □ 1.ª doc.: fi S. XIII.

En un doc. de la banda de l'Emp. i, d'entre els anys 1279 i 1299, on s'anomenen grans recipients, figuren *pipa*, *tonell* i d'altres (veg. *TONA*, *BABL* VII, 242); en un de la SdUrg., en context semblant, figura «una *pipa* desfeta» (*BABL* VI, 476); textos en els quals pot haver designat recipients de fusta i més aviat grossos; altres vegades no tant, i d'altres materials: «dues *pipes* d'estany, la una gran, l'altra petita (en la cuina, prop de les olles)» en un inv. tortosí de 1517 (que el *DAG.* reporta de La Ràpita): és versemblant que la cosa comuna entre elles fos una forma més o menys allargassada, a la manera d'un carretell. Per això el *DFgra.*, ultra el sentit de 'bóta' li dóna el de «barral amb broc»; i anàlogament designà també un recipient petit, i rematat en forma de tub, com els que encara s'usen per alimentar amb líquids malalts greus o gravíssims; quan jeuen sense forces i amb prou feines poden engolir: «estant axí lo Sr. Rey en la agonia de la mort, fou-li dat un poc de brou, ab una *pipa*» escriu el cronista cortesà Pere M. Carbonell dels terribles moments finals de Joan Sens Fe (1479), *CoDoACA* XXVII, 192.

I ja anteriorment ho trobem aplicat a un tub per fer baixar o pujar aigua o altre líquid, com en un pas-